

Militarisering af forskningen*

Henning Salling Olesen

Militarisering af forskningen var et workshop-tema på årsmødet i Forskerbevægelsen d. 21. august 2026 (Se Forskerbevaegelsen.dk).

Militariseringen af forskningen ("forsvarsforskning") lægger en ny type af pres på forskningens uafhængighed, som udtrykkes eksplicit af regeringen og følger umiddelbart af den offentlige diskurs, der udpeger en generel, men relativt uspecifik trussel mod landets sikkerhed. Det følgende er nogle refleksioner over temaet, som til dels knytter sig til en mere generel analyse af "kampen om sjælene" i militariseringens kølvand[†]

Forsvarsforskning – frihed og ansvar

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab har set sig foranlediget til at udarbejde en hvidbog om forskningens bidrag til Danmarks sikkerhed. Hvidbogen er en reaktion på den udtalte forventning om, at forskningen har en sådan forpligtelse og udmunder i anbefalinger til, hvordan den kan opfyldes. Det er velbegrundet, at selskabet på denne måde forholder sig til samfundet omkring os – lige som man tidligere har forholdt sig til andre store spørgsmål (klimakrise og miljø), og det er velbegrundet, at man særligt peger på de problematiske sider af denne situation.

"Vi er særligt optagede af, hvordan forsvarsforskning potentielt kommer i konflikt med klassiske akademiske værdier som åbenhed og forskningsfrihed".

Hvidbogen gør sig behjertede anstrengelser for at udrede, hvordan dette konfliktpotentiale kan udmøntes: pres på prioriteringen af forskningsområder, pres på den enkelte forskers valg af forskningsområde, teori og metode, potentielle karrieremæssige konsekvenser af ikke at underordne sig forsvarspolitiske interesser.

Og der er også blik for, at den forsvarspolitiske interesse i forskningen kan rumme *up sides* i form af bevillinger og adgang til felter, som ellers ville være vanskeligt tilgængelige. Jeg har selv haft fornøjelsen af at vejlede et phd-projekt om uddannelsen til den Internationale Brigade. Projektet var støttet af Forsvarsakademiet og gav adgang til både uddannelsesprocesser og arbejdet i felten. Og jeg har med stor fornøjelse undervist master-studerende, der havde deres karriere i forsvaret.

Det er sådan set sobert og udmærket at læse – bl.a. fordi det også giver en fornemmelse af de forskelligheder på tværs af videnskabsområder, som aktualiseres. På de fleste punkter er de problemstillinger, der rejses, af principielt samme skuffe som dem, der gør

sig gældende i forbindelse med forskning, der er finansieret af andre eksterne samarbejdspartnere – kommercielle virksomheder, institutioner og organisationer med partsinteresser, myndigheder – og så alligevel. Vi kender til fortrolighedskrav fra især kommercielle interessenter – men ”klassificering” af materiale og information er af en lidt anden art. Vi kender til interessenters påtryk for at instrumentalisere forskningen i forhold til bestemte behov, men her er forskningen på forhånd defineret som instrumentel i forhold til en militær definition af sikkerhedsinteresser.

Hvidbogen taler meget om ”klare retningslinjer” og ”balancerede løsninger” på de modsætninger, som man renfærdigt har fremlagt. Dens anbefalinger befinder sig inden for en ramme, der kunne kaldes ”Lev med det”. En enkelt ting går dog lidt videre: Man anbefaler, at den enkelte forsker skal kunne frasige sig deltagelse i forsvarerelateret forskning, en forskningsmæssig ”militærnægtelse”. Det er tvivlsomt, om en sådan retliggørelse gør nogen forskel i forhold til de ansættelses- og karrieremæssige tilskyndelser til at rette ind, men en anerkendelse af sagens særlige etiske karakter er det dog.

Men det er et problem, at hele hvidbogen er et svar på en ikke særlig præcist defineret udfordring eller forventning, der tages for givet. På intet tidspunkt rejses en diskussion af *berettigelsen* af denne forventning til forskningen eller en åbning af det vanskelige spørgsmål om, hvilke interesser forskningen kan og skal tjene og hvilke hensyn, der er legitime.

Man kan evt. sige, at rapporten er servil, synger med på tidens refræn – og at der er et sådant refræn, skal ikke anfægtes. Man kan også se på, hvordan man definerer de udfordringer for forskningen, som dette refræn stiller. Man kan endelig håbe på, at det kritiske videnskabelige blik transcenderer dette refræn og giver os et blik på det udefra.

Det dilemma, som hvidbogen kredser om, men knap nok ekspliciterer, blev langt klarere artikulert af Janus Juul Eriksen, DUA, på Forskerbevægelsens årsmøde: at den sikkerhedspolitiske situation rejser et dilemma for forskningen mellem frihed og ansvar. Også han pegede på nødvendigheden af at finde løsninger og ”balancer” på de modsætninger, som ligger heri.

Jeg mener, at denne tankefigur er kompromitterende, fordi den modstiller beskyttelsen af forskningens frihed og i særdeleshed den enkelte forskers frihed med et uspecifikt ansvar, som er defineret udefra af situationen eller af regeringens, mediernes og den bredere offentligheds tolkning af denne situation.

I stedet burde Videnskabernes Selskab forsøge at begrunde forskningens frihed som en frihed til netop *at leve op til videnskabens ansvar*. Og dernæst skitsere temaer for denne meget vanskelige diskussion af, hvad dette ansvar er – på en måde så forskerne kan forholde sig til det og relatere det til egen viden og forskningsinteresse. Modsætningen mellem frihed og ansvar er en falsk dikotomi, som på den ene side refererer til et abstrakt ideal, som – erkendt – har meget dårlige betingelser i virkeligheden og på den anden side uproblematisk påtager sig ansvaret for en sikkerhedspolitik, som er baseret på militær interessevaretagelse – uden at komplicere definitionen af dette ansvar udover et patriotisk loyalitetskrav.

Loyalitet og identitetspolitik

Softwarevirksomheden Palantir erklærer i et *Mission Statement* med patos sin loyalitet overfor det samfund, som har muliggjort virksomhedens udvikling: USA. Man kan med dagbladet Information undre sig over, hvorfor virksomhedens loyalitet ikke gælder kunderne; man kunne også tænke på medarbejderne, men det er nok i en anden organisationsform; og man kan i hvert fald mere gustent undre sig over, hvor aktionærerne er henne i denne loyalitetserklæring.

Men den gælder altså landet, nationen, staten – og i realiteternes verden tilsyneladende især den aktuelle politiske magthaver, jf. Palantirs nære forbindelse til Trump-administrationen. Palantir er jo en privat virksomhed, som kan være loyal overfor, hvad den vil, den behøver slet ikke at forklare sig, og når den gør det, er det jo åbenbart en ideologisk tågebanke.

Således ikke Videnskabernes Selskab. Selskabet er ganske vist formelt en privat selvejende institution, der drives for private donationer, men påberåber sig alligevel, bl.a. gennem sit navn, en quasi-officiel status. Det falder måske derfor ingen for brystet, at selskabet er forpligtet overfor det officielle Danmark, næsten som hvis det var en statsinstitution. Måske undrer ingen sig over, at man stiller sig opgaven ”Ny analyse og anbefalinger. *Hvordan skal* forskningen bidrage til Danmarks sikkerhed?” (min kursivering) og altovervejende udreder de krav og problemer, som forskning med militær anvendelse og perspektiv stiller. Kærlighed til vores land og national identifikation er i sig selv smukke følelser, som synes at falde Videnskabernes Selskab naturligt, og det er praktiske folk: Så altså er spørgsmålet ”hvordan?” og ikke ”hvad?” eller ”hvorfor?”.

Videnskabernes Selskabs hvidbog synes at være indhyllet i en lige så tæt ideologisk tågebanke som den, Palantir gemmer sig i. Siden Ruslands afgørende eskalation af den længe ulmende konflikt i det post-sovjetiske rum er den politiske offentlighed i Danmark

snævret ind til en militært defineret bekymring for rigets sikkerhed. Det er ikke kun en kognitiv opgaven, som det ofte beskrives. Det er en meget aktiv, regeringsdrevet definition af en nødsituation, som viderebefordres i den daglige mediedækning. Forsøg på nuancering af situationsbeskrivelsen og (andre) handleveje end oprustning drukner.

Den mentale oprustning, som især konservative kræfter taler om med julelys i øjnene, er i realiteten allerede en realitet – som en sammenfletning af følelser, kultur og politik i en højere enhed. Den politiske polarisering, som kombinerer etablering af et fjendebillede og løftet om at sikre befolkningen, knytter den rationelle og bevidste politiske proces sammen med mere følelsesmæssige og til dels ubevidste psykologiske processer.

Det er en kamp om sjælene, som kæmper om almindelige menneskers følelser og hverdagsforståelse af den aktuelle virkelighed. Den psykologiske proces 'splitting' som politisk udmøntes i et 'os-dem'-skema betyder, at ikke kun de følelser, der har med sagen at gøre, men også andre angst- og usikkerhedsfølelser kan få et nyt og håndgribeligt hjemsted gennem den binære polarisering.

Vi lever i forvejen i en tid med store forandringer, og mange befolkningsgrupper har grund til at være bekymrede over 'udviklingen'. Ved at identificere sig med oprustningstanken inddrages man i et fællesskab om aggressive følelser over for 'fjenden' og knyttes samtidig i et loyalitetsforhold til den omsorgsfulde autoritet, som overtager ansvaret for konflikten.

Ubevidste forsvarsreaktioner som disse, der projicerer det negative på andre, skabes ikke (kun) af populistisk politik – de genereres hele tiden i almindeligt socialt hverdagsliv mod det kaos, der ofte følger af hurtige forandringer, kulturelle forskelle og konflikterende interesser. Mest udpræget kender vi det fra den form for identitetspolitik, hvor flertydighed eller usikkerhed om egen identitet repareres ved at definere sin egen identitet i modsætning til kulturelle, etniske, religiøse eller kønsmæssige stereotyper.

Brugen af fjendebilleder i sikkerhedspolitikken har samme psykiske funktion og knytter stærke følelser til samme slags stereotypiserende bevidsthed, som det vi ser i f.eks. diskussionen om køn og holdningen til andre religiøse og etniske folkeslag.

Over for dette kunne udfordringen til politisk lederskab være helt at droppe stereotyperne til fordel for realistiske og nuancerede virkelighedsforståelser. Det er imidlertid ikke det, der sker for øjeblikket i Danmark. I stedet bliver vi kaldt sammen til kamp på et grundlag, der er lidt uklart, lidt svulstigt, men først og fremmest defineret af et omfattende billede af en truende verden med en ondskabsfuld lille russisk kleptokrat i centrum. Selv om der henvises til, at kampen gælder danske og europæiske værdier,

bliver det, der definerer vores fællesskab, det fælles fjendebillede. Vi tilskyndes til at bringe orden i vores egen indre uro ved at definere vores identitet gennem dette fjendebillede, løsrevet fra det erfarings-fællesskab, som i øvrigt danner grundlaget for vores identitet.

At identifikation kan være en afgørende drivkraft i konflikters opståen og også kan være det for viljen (og evnen) til at føre krig, er hver mands eje. Den komplementære erkendelse er, at en afbalanceret identitet baseret på et realistisk og nuanceret billede af andre er afgørende for evnen til at leve fredeligt og håndtere konflikter gennem gensidig anerkendelse.

At vide hvem man er og kende til egen ufuldkommenhed, giver et grundlag for at anerkende andre, selv om de er anderledes. De subjektive dynamikker, der former identiteter, er led i den kamp i sjælene, som bliver udslagsgivende for den politiske holdningsdannelse og for social handlen.

Når videnskabsfolk stiller sig på skuldrene af en sådan identitetspolitisk dynamik, undergraver man nogle af de værdier og den mission, som man i øvrigt erklærer at ville beskytte: Kritisk tænkning, sandhedssøgen, åbenhed over for anderledeshed. Hvorfor trækkes der ikke på den forskning, som kunne stille spørgsmålet om, *hvad* sikkerhed er? Hvilke *forskellige* opfattelser af trusselsbilleder, der i nogenlunde kvalificeret form findes dokumenteret? Hvilke typer af videnskabelig viden og undersøgelse, der kunne være relevant i forhold til disse forståelser af sikkerhed og trusselsbilleder? I stedet begiver man sig på vej med blot en uproblematisk forståelse af en ny geopolitisk situation og behovet for militær oprustning som kernen i en sikkerhedspolitik, som forskningen skal bidrage til.

Sikkerhed og demokratiske dilemmaer

Det karakteristiske ved den binære polarisering, som krigsretorikken bevæger sig i, er, at den spærrer for en realistisk og nuanceret opfattelse af omverdenen (andre lande og kulturer). Den er derfor principielt i modstrid med en videnskabelig forpligtelse til åbenhed. Der findes jo nuanceret og omfattende viden om f.eks. Rusland og russisk kultur, om konkrete økonomiske interesser og magtstrukturer, som er afgørende for at overveje trusselsbilleder og muligheder for konflikthåndtering.

Men værre endnu: den søger at suspendere intern uenighed og demokratisk diskussion. Alle de komplicerede modsætninger i mange dimensioner i sociale relationer og konflikter søges i en krigssituation eller en militær mobilisering forenklet til et binært

modsætningsforhold og centraliseret i den militære aktørs (oftest nationalstatens) hænder. Krig og demokrati er hinandens modsætninger.

Forskningens demokratiske mandat er jo særdeles kompliceret, men det er ganske bestemt ikke defineret ved en legalistisk instruktion fra politiske institutioner – heller ikke selv om disse i øvrigt har et klart demokratisk mandat. Vores ansvar som videnskabsfolk er ikke blot patriotisk.

Videnskabernes Selskabs hvidbog har ganske ret i at påpege, at der er en konflikt mellem klassificering af viden, der indgår i forsvarsforskning, og forskningens forpligtelse til åben kommunikation og afprøvning af viden. Den defensive håndtering er at etablere vandtætte skotter mellem videnskab og militær anvendelse, f.eks. ved at organisere forsvarsforskning uden for universiteterne. Men disse skotter er jo fuldstændig porøse over for det forhold, at centrale dele af den teknologiske forskning (i aller-aller-videste forstand) pr. definition er anvendeligt til både videnskabelige og militære formål.

Diskussionen om ”dual use” betragtes derfor med rette som den eksemplariske udfordring for bestræbelsen på at etablere vandtætte skotter. Man kan karakterisere ”dual use” som en militaristisk indskrænkning af det store dilemma, som Horkheimer og Adorno betegnede som ”Dialektik der Aufklärung”, at der i kundskab og viden rummes dialektisk forbundne muligheder for forbedring af menneskenes liv og for misbrug af samme. At de er dialektisk forbundne, betyder jo imidlertid, at de ikke kan adskilles gennem ”klare rammer” og ikke skal benægtes gennem ”balancerede løsninger”, men er en permanent stående udfordring netop til det videnskabelige samfunds frihed til at tage ansvar.

I en hvidbog kunne man udover et mere kritisk blik på præmisserne for forskningens *forsvarspolitiske forpligtelser* især have ønsket en tematisering af diskussionen af, hvad den frihed, forskningen påberåber sig, så er forpligtet på – i den ganske rigtigt set mest vanskelige og udfordrende situation. Det kunne vi alle have haft brug for.

Referencer:

<https://royalacademy.dk/forskning-og-forsvar-hvordan-skal-universiteterne-bidrage-til-danmarks-sikkerhed/>

<https://nejtiloprustning.dk/wp-content/uploads/2026/04/baeredygtig-sikkerhedspolitik-i-en-forrykt-verden.pdf>

* Denne artikels analyse er mere udførligt udarbejdet i en artikel om ”Oprustningens socialpsykologi” i en kommende bog, redigeret af Drude Dahlerup, Thomas P. Boje og Henning Salling Olesen (*Kampen om Sjælene*, Frydenlund).